DUAL TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN ILMIY AMALIY FAOLIYATNING NAZARIY ASOSLARI

Mannopxonova Barnoxon Mavlonxon qizi
Namangan davlat pedagogika instituti
Pedagogika nazariyasi va tarixi magistiranti
barnoxon@namspi.uz

Annotatsiya: Dual ta’lim talabalarning oliy ta’lim muassasasida nazariy bilimlarni egallashi bilan bir qatorda, o‘z mutaxassisligi bo‘yicha bevosita amaliyot o‘tashi, kasbiy ko‘nikma va malakalarini mustahkamlashga xizmat qiluvchi samarali ta’lim tizimidir. Dual ta’limning asosiy maqsadi esa talabalarning nazariy bilimlarini mustahkamlash u orqali ta’lim olayotgan yo‘nalishi (mutaxassisligi) bo‘yicha amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish va talabalarning kasbiy qiziqishi va mustaqil faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirishdan iborat hisoblanadi. Bu talim tizimining nazariy asoslarini tahlillarini quyudagi fikr mulohazalarimizda ko‘rib chiqamiz.

Kalit so‘zlar: Dual ta'lim, faol ta'lim, kontekstual ishlab chiqarish, kasbiy kompetensiya, ijtimoiy o'rganish nazariyasi, amaliy ta'lim, mehnat bozori, nazariy bilim, pedagog, qobilyat, mutaxasislik.

Аннотация: Дуальное образование — эффективная система обучения, предоставляющая студентам возможность приобретать теоретические знания в высшем учебном заведении, а также проходить непосредственную практику по специальности, укрепляя их профессиональные навыки и квалификацию. Главная цель дуального образования — укрепление теоретических знаний студентов, формирование практических навыков по направлению (специальности) обучения, развитие профессионального интереса и готовности к самостоятельной деятельности. Теоретические основы этой системы образования мы проанализируем в комментариях ниже.

Ключевые слова: дуальное образование, активное обучение, контекстное производство, профессиональная компетентность, теория социального обучения, практическое образование, рынок труда, теоретические знания, преподаватель, способности, специализация.

Abstract: Dual education is an effective educational system that provides students with the opportunity to acquire theoretical knowledge in a higher educational institution, as well as direct practice in their specialty, strengthening their professional skills and qualifications. The main goal of dual education is to strengthen students' theoretical knowledge, form practical skills in the direction (specialty) of education, and develop students' professional interest and readiness for independent activity. We

will analyze the theoretical foundations of this educational system in our comments below.

Keywords: Dual education, active learning, contextual production, professional competence, social learning theory, practical education, labor market, theoretical knowledge, teacher, ability, specialization.

Dual ta’lim — bu o‘quvchi va talabaga nazariy bilimni ta’lim muassasasida egallash bilan bir qatorda, ishlab chiqarish korxonalarida amaliyot o‘tash orqali kasbiy tajriba orttirish imkonini beruvchi o‘qitish shaklidir. Bu yondashuv kadrlarning malakasini oshirish, ularni bozor talablariga moslashtirishda samarali vosita hisoblanadi.

Ta’limning faol va kontekstual yondashuvi. Dual ta’lim pedagogikasida faol ta’lim (aktiv o‘rganish) va kontekstual yondashuv muhim o‘rin tutadi. Faol ta’lim nazariyasiga ko‘ra, o‘quvchi bilimni faqat tinglash yoki o‘qish orqali emas, balki faol harakatlar, muammolarni hal qilish va amaliyot orqali o‘zlashtiradi. Dual ta’limda talabalar ishlab chiqarish jarayoniga bevosita jalb qilinib, real ish sharoitida muammolarni hal qilish imkoniga ega bo‘ladi.

Kontekstual ta’lim yondashuvi esa o‘quv jarayonining haqiqiy hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lanishini ta’minlaydi. Bu yondashuv o‘quvchining o‘z kasbini chuqurroq tushunishiga va uni amaliyotda samarali qo‘llashga yordam beradi.

Dual ta’lim nazariy asoslaridan biri — Bandura tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy o‘rganish nazariyasidir. Bu nazariyaga ko‘ra, odamlar o‘zlari ko‘rgan va kuzatgan xatti-harakatlarni o‘rganadilar.[1] Dual ta’lim tizimida o‘quvchilar professional ustozlar va mutaxassislar faoliyatini kuzatish, ularning ish usullarini o‘rganish orqali o‘z ko‘nikmalarini shakllantiradilar.

Kasb-hunar ta’limi tizimida dual model nisbatan yangi konsepsiya bo‘lib, uni joriy etish tajribasi bosqichma-bosqich shakllanmoqda. Ammo bir qancha tuman va viloyatlarda pilot loyihalar yo‘lga qo‘yilgan. Jumladan, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish yo‘nalishidagi ilg‘or korxonalar bilan hamkorlikda amaliy ta’lim mashg‘ulotlari yo‘lga qo‘yilgan.

Dual ta’limni rivojlantirishda asosiy shartlardan biri — professional ta’lim tashkilotlari bilan ishlab chiqarish sektoridagi korxonalar o‘rtasida barqaror va tizimli hamkorlik mexanizmini shakllantirishdir. Bugungi kunda bu borada viloyatlar darajasida bir nechta pilot loyihalar amalga oshirilmoqda. Misol uchun, Toshkent, Samarqand, Namangan va Farg‘ona viloyatlarida sanoat korxonalari bilan hamkorlikda o‘quv dasturlari ishlab chiqilmoqda va amaliy mashg‘ulotlar yo‘lga qo‘yilmoqda.

[1] Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Prentice Hall.

Bu hamkorlikning muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun professional ta’lim muassasalari korxonalar bilan shartnomalar tuzib, o‘quvchilarning amaliy mashg‘ulotlarni to‘g‘ri tashkil etishini ta’minlashi zarur. Korxonalar esa o‘z navbatida o‘quvchilar uchun zamonaviy texnologiyalar va uskunalar bilan jihozlangan ishlab chiqarish maydonlarini taqdim etishi lozim.

Nazariy va amaliy bilimlarni uyg‘unlashtirish prinsipining pedagogik mohiyati. Nazariy bilimlar va amaliy ko‘nikmalar o‘rtasida uzviy bog‘liqlik yaratish dual ta’limning asosiy tamoyilidir. Bu pedagogik mexanizm, birinchi navbatda, ta’lim mazmuni va metodikasining integratsiyasini talab qiladi. Ta’lim dasturlari ishlab chiqilganda:

- Modullar asosida tashkil etish: Nazariy va amaliy mashg‘ulotlar bitta modul ichida birlashtiriladi, bu o‘quvchilarga bir xil mavzuni turli kontekstlarda o‘rganishga imkon beradi.
- Muammoli va vaziyatli o‘rganish: Talabalar ishlab chiqarishdagi real muammolarni o‘rganib, nazariy bilimlarni amaliyotga tadbiq etadilar. Bu yondashuv o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash va muammoni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Har bir o‘quvchi o‘ziga xos o‘rganish uslubi, qobiliyatlari va rivojlanish sur’atlariga ega. Dual ta’lim pedagogikasida:

- Individual ta’lim yo‘llarini aniqlash: Pedagoglar o‘quvchilarning qobiliyatlari, qiziqishlari va amaliy ko‘nikmalar darajasini aniqlab, ularga moslashtirilgan ta’lim rejasini tuzadilar.
- Adaptiv o‘quv materiallari: O‘quv dasturlarida turli darajalar uchun moslashtirilgan materiallar va topshiriqlar mavjud bo‘lib, talabalar o‘z qobiliyatiga ko‘ra o‘zlashtirish darajasini belgilash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Bu yondashuv o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va ularning individual ehtiyojlariga javob beradi.

Dual ta’limda o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash uchun interaktiv metodlardan keng foydalaniladi:

- Loyiha asosida o‘rganish: Talabalar amaliy loyihalar ustida ishlash orqali egallangan bilimlarni real vaziyatga tadbiq etadilar.
- Simulyatsiyalar va virtual treninglar: Zamonaviy texnologiyalar yordamida ishlab chiqarish jarayonlarining virtual muhitlari yaratiladi, bu esa xavfsizlikni ta’minlagan holda ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.
- Guruhli muhokamalar va brainstorming: O‘quvchilar birgalikda muammolarni hal qilish jarayonida o‘z fikrlarini erkin ifoda etishadi, bu esa jamoaviy ish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Xulosa qiladigan bo‘lsak pedagogik mexanizmlarning O‘zbekistonda dual ta’limga moslashtirilishi. O‘quv dasturlarini milliy xususiyatlarga moslashtirish. Dual

ta’lim mazmunini ishlab chiqishda O‘zbekiston iqtisodiyoti va sanoatining real ehtiyojlarini inobatga olish muhim metodologik asos sifatida qaralishi lozim. Bu quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- Mahalliy ishlab chiqarish tarmoqlari uchun maxsus modullar (masalan, paxta sanoati, tekstil, qishloq xo‘jaligi texnikasi, avtomobil ta’mirlash va boshqalar).
- O‘zbekiston ish bozori talablariga javob beruvchi ko‘nikmalarni ta’lim dasturlariga kiritish (raqamli savodxonlik, zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash, ekologik barqarorlik asoslari).

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kolb DA *tajribaviy o'rganish: tajriba o'rganish manbai sifatida*— Nyu-Jersi: Prentice Hall, 1984.
2. Eyler D. *Germaniyaning ikki tomonlama kasbiy ta’lim tizimi: boshqa mamlakatlar uchun namunami?* - Gutersloh: Bertelsmann Stiftung, 2013.
3. Rauner F., Smit E. *Rediskov*. - Dordrext: Springer, 2010 yil.
4. Billett S. *Kasb-hunar ta'limi: Maqsadlar, an'analar va istiqbollar* . — Nyu-York
5. OECD. *Ish o'rinlari uchun o'rganish* . — Parij: OECD nashriyoti, 2010.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 2025-yil 16-yanvardagi “Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 14-son qarori . — Toshkent, 2025-yil.
7. https://devedu.uz/asosiy/hukumat-qarorlari/?utm_source=chatgpt.com
8. Abdullaev, D. Yu. O‘. (2025). Yuqori sinf o'quvchilarida faol fukarolik pozitsiyasini rivojlantirishning pedagogik va psihologik xususiyiyatlari. *Fan va ta'lim* , *6* (2), 441-452.
9. Kamolova, A. (2024). KASBIY KASALIKLARNI OLDINI OLISHDA VA OLIY TA’LIM MUASSASASI TALABALARINING SALOMATLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH. " ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ" международный научно-методический журнал, 16(8).
10. Azimaxon, K. (2025). The Role of Pedagogical Techniques in Preventing Diseases That Arise Among Students During Professional Activities. *Nvpubhouse Library for European International Journal of Pedagogics*, *5*(07), 57-59.